

TÜRKİYE'DE KUR'AN ÜZERİNE YAZILMIŞ MAKALELERİN SAYISAL OLARAK İNCELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ (1930-2015)*

Muhammet Sacit KURT**

Öz

Yüce Kur'an, Müslümanlar tarafından da gayrimüslimler tarafından da üzerinde pek çok çalışmanın yürütüldüğü kutsal bir kitaptır. Dinî ve kültürel kökenleri itibarıyla Türkiye, Kur'an üzerine en fazla araştırma yapılan ülkelerdendir. Ancak yapılan çalışmaların ve sunulan katkıların uluslararası düzlemde daha fazla yer edinebilmesi için Türkiye'de Kur'an üzerine yazılmış makalelerin çeşitli yönleriyle ele alınması ayrı bir önem taşımaktadır. Bu maksatla, söz konusu makaleler konulara göre tasnif edilerek; üzerinde fazlaca araştırma yapılmış konular ile nispeten daha az çalışma yapılan alanlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma, ayrıca Kur'an üzerine yazılmış makalelerde ne kadarının disiplinler arası çalışmalara konu olduğunu saptamayı hedeflemektedir. Bu makalelerin gösterdikleri sayısal değişimler, yıllara dağılımı açısından da incelemeye alınmıştır. Kur'an üzerine Türkçe dışında bir dille

* Bu çalışma, 22 Nisan 2015 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde gerçekleştirilen "The Approaches to the Qur'an in Modern Turkey" adlı çalışmada İngilizce olarak sunulmuş, ancak yayımlanmamıştır. Akabinde 2015 yılı verileri de dahil edilmek suretiyle yazı revize edilmiş ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin 27-29 Mayıs 2016 tarihleri arasında düzenlemiş olduğu "XIII. Tefsir Akademisyenleri Koordinasyon Toplantısı"nda sunulmuş ve yine yayımlanmamıştır. Son olarak tekrar gözden geçirilmek ve çeşitli ilaveler yapılmak suretiyle makale formatına çevrilerek yayımlanmıştır.

** Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı
e-posta: sacid_kurt@hotmail.com ORCID: 0000-0002-0956-3972

Atf/Cite as: Kurt, Muhammet Sacit. "Türkiye'de Kur'an Üzerine Yazılmış Makalelerin Sayısal Olarak İncelenmesi ve Değerlendirilmesi (1930-2015)" *Dini Araştırmalar*, 25/62 (Haziran 2022), 335-353, <https://doi.org.10.15745/da.1090465>

336 • TÜRKİYE'DE KUR'AN ÜZERİNE YAZILMIŞ MAKALELERİN SAYISAL OLARAK İNCELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ (1930-2015)

yazılmış makaleler de tespit edilmiş, makalelerin içerikleri ve yazarları hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur. Son olarak Kur'an üzerine yazılmış makalelerdeki bazı şekil, içerik ve bilimsel usul hataları incelenmiş, makalelerde etik ihlaller bulunup bulunmadığı tetkik edilmiştir. Nihayetinde de eksikliklerin giderilmesi için çeşitli önerilerde bulunulmuştur. 2015 yılından sonra makale sayılarındaki aşırı artış araştırmayı güçleştirdiği için makaledeki tespitler 1930-2015 yılları arasındaki makalelerle sınırlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Tefsir, Makale, Kur'an, Sayısal Analiz, İntihal.

A Quantitative Analysis and Evaluation of Articles Written on the Qur'an in Turkey (1930-2015)

Abstract

The Qur'an is a holy book on which many studies have been carried out by both Muslims and non-Muslims. In terms of its religious and cultural origins, Turkey is one of the countries where the most research on the Qur'an has been conducted. However, the fact that the studies and contributions will be gain a more important place in the international arena, the articles written about Qur'an in Turkey be addressed in various aspects in this article. For this purpose, the articles have been classified firstly by the contents. Thus, it has been questioned which topics have been researched much and which ones have been researched relatively less. Secondly, the article also aims to determine how many articles composed about Qur'an in an interdisciplinary manner. And the numerical changes of the articles are also examined yearly. In addition, the number of articles related with Qur'an and written in a language except for Turkish is also determined in the article. Based on that, some evaluations are made about these articles and their authors. Finally, some formal, contextual and scientific procedural errors in the articles written about Qur'an have been examined, and it has been investigated whether there have been ethical violations in the articles or not. Lastly, various suggestions to eliminate the deficiencies, have been suggested. Since the excessive increase in the number of articles after 2015 made the research difficult, the determinations in the article are limited to the articles between 1930 and 2015.

Keywords: Turkey, Tafseer, Article, Qur'an, Quantitative Analysis, Plagiarism.

Summary

The Qur'an is a holy book on which many studies have been carried out by both Muslims and non-Muslims. In terms of its religious and cultural origins, Turkey is one of the countries where the most research on the Qur'an has been conducted. However, the fact that the studies and contributions will gain a more important place in the international arena, the articles related with Qur'an in Turkey be addressed in various aspects in this article. The articles scanned by ISAM's (Center for Islamic Studies by Turkiye Diyanet Foundation) database: "Articles on Theology". Since the excessive increase in the number of articles after 2015 that made the research vortex, the determinations in the article are limited to the articles between 1930 and 2015. The articles have been classified firstly by the topics. Thus, it has been questioned which topics have been researched much and which ones have been researched relatively more minor. With this classification, it has been seen that the articles on Qur'an have a close relationship with other researching fields. The closest branches contacting with Qur'an are "Arabic and Rhetoric of Arabic", "Kalam", "Hadith" and "Islamic Law"; the furthest ones are "Art", "Literature of Turkish" and "Ethics". Secondly, the article also aims to determine how many articles written about Qur'an in an interdisciplinary manner. With this classification, we can also reply to some scholars' claims: "Tafseer introduces the source for Kalam and Islamic Law". Because by means of this classification, we have determined %66 of the articles about the Qur'an have been written in an interdisciplinary manner. We should do scientific studies in an interdisciplinary manner, because most of the articles have interdisciplinary subjects, though the articles a shortest academic work. In this study, articles have also been classified by years. With this classification, we have seen that number of articles related with Qur'an, the articles were written steady between the years 1960-1975. But a significant decrease is appeared in the number of articles from 1975 to 1985. This situation can be explained by Turkey's historical process. But this decrease can arise from the lack of data -for these years- in ISAM'S database. Since 1985, the graphs have showed a severe increase in the number of articles. In recent years, there has been an enormous increase in the number of articles. This situation can be explained by the rise in the number of universities in Turkey, the increase in the number of academics or the transition from printed journalism to online journalism. As a matter of fact, 567 articles were published just in the year of 2015. This corresponds to approximately 16% of the total publication. In this article, the number of articles related with Qur'an written in a language

except for Turkish has also been determined. %7 of the articles were written in a foreign language (moreover, half of them were written by foreign authors), %3 of them were translated from another language to Turkish, and %90 of them were written in Turkish. In recent years, a significant increase has been seen in the publication of articles by foreign authors. This probably originated from academics coming to Turkey from Syria and Iraq because of wars. The scarcity of articles written in a foreign language can be derived from some reasons:

- Turkish scholars may not be qualified to write an article in a foreign language because most Turkish scholars writing in a foreign language are educated from an oversea university.
- Turkish scholars deal with only Turkish publications.
- Because of the fact that universities force scholars to write academic work, Turkish scholars couldn't have sufficient time to write an article in a foreign language. But according to an article's datum, Turkish scholars have so many lessons in their universities and haven't got any time to write an article in a foreign language. The Turkish scholars have a much more lecture times than their colleagues in the West.
- Though the government sent many students for education overseas, it didn't force them to write some papers in a foreign language when they returned to Turkey. So, it can cause looseness for them.

Finally, some formal, contextual and scientific procedural errors in the articles written about Qur'an have been examined. These errors can be mentioned like this: some subjects (7 letters, Muhammad (pbuh) and Quran, the exegesis of verse of ablution, etc.) are repeated unnecessarily; some articles published repeatedly; few articles are translated into Turkish two times. It is necessary to make much effort to eliminate these problems. New researchers should also be educated seriously about the rules of plagiarism.

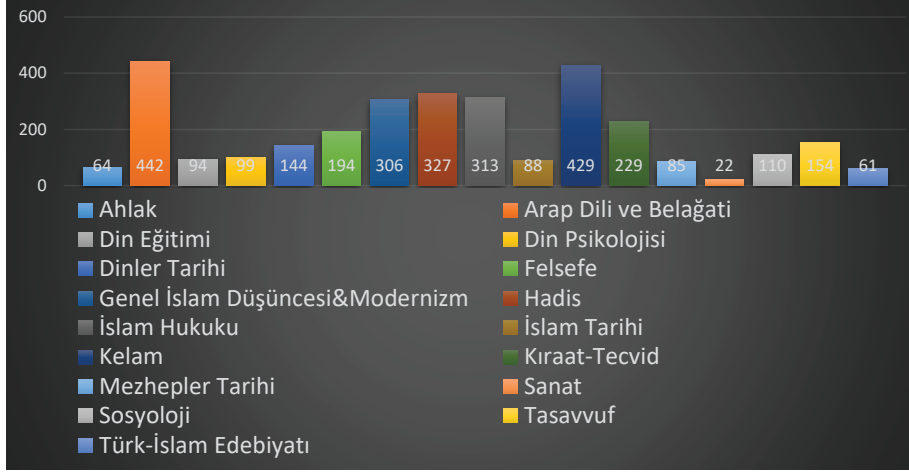
Giriş

Dinî ve kültürel geçmişi göz önünde bulundurulduğunda Türkiye, tarihte Kur'an ile alakalı çalışmaların en fazla yapıldığı ülkelerden birisidir. Makalemizde de mezkûr arka plana dayanmak suretiyle, 2015 yılına dek Türkiye'de Kur'an üzerine yazılmış makaleler çeşitli kriterler açısından incelenmeye çalışılmıştır. Çalışma, yaklaşık 36000 makalenin taranmasına ve tasnifine dayalı olması hasebiyle oldukça vakit alıcı bir nitelik arz etmektedir. Makale içe-

risinde de işaret edileceği üzere son yıllara ait yapılan yayın sayısının fazla olması çalışmanın belli bir yıllara sınırlanmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Bu yüzden makalede yalnızca 2015 yılına kadarki süreç incelemeye dahil edilmiştir. Makalede atfa fazla yer verilmemiştir. Bu durum çalışmanın niteliğiyle doğrudan alakalı olup yazıda fazla kaynak kullanılmasına rağmen, sadece gerekli yerlere atıf yapmakla yetinilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu amaçla, eldeki en iyi veri tabanı olduğunu düşündüğümüz İSAM'ın "İlahiyat Makaleler Veri Tabanı" kullanılmıştır. Mezkûr taramalar yardımıyla 2015 yılı da dâhil olmak üzere, yaklaşık 36.000 makale incelenmiş, bunların içerisinde Kur'an üzerine yazılmış olan toplam 3601 adet makale tespit edilmiştir.¹ Kur'an üzerine yazılan makaleler özelinde Türkiye'de yapılan yayınların nitelik ve nicelik açısından yeri ve önemini tespit etmeyi amaçlayan bu taramalar neticesinde seçilen makaleler, birkaç yönden tasnife tabi tutulmuştur. Bunlardan ilki, makalelerin konularına göre tasnifi esasına dayanmaktadır. Bir makalenin hangi ilim dalları ile ilişkili olduğu, evvela başlıkları yardımıyla, başlıkların el vermemesi durumunda ise özeti yardımıyla, yine tespit edilememesi durumunda da makalenin geneline göz atmak suretiyle tespit edilmeye çalışılmıştır. Şayet makale Kelam, Hadis, Arap Dili ve Belağati gibi başka alanlarla da alakalı ise, bu branşlar da ortak ilgi alanı bağlamında kayıtlanarak tasnif detaylandırılmıştır. Böylece hangi ilim dallarının Kur'an ve tefsirle daha çok ilişkisinin bulunduğu, hangi ilim dallarının bakir alanlar olup çalışmaya daha elverişli olduğu saptanmıştır. Bu argümanlar, ilimlerin sınırlarının fazlasıyla genişlediği modern dönemde, bilhassa akademik hayata yeni adım atmış, çalışma konusu bulmakta zorluk yaşayan araştırmacıların daha az ele alınan konulara yönlendirilmesi bakımından da oldukça önemlidir. Bir diğer tasnif, makalelerin yıllara göre taksimi edilmesidir. Bu tasnif yardımıyla yazılmış olan makalelerin yıllara göre gösterdiği değişim eğrisi tespit edilmiştir. Diğer bir tasnif ise makalelerin yazıldığı diller bazında ele alınması esasına dayanmaktadır. Bu taksim yardımıyla, Türkçe olarak yazılmış makaleler, yabancı dillerde yazılmış makaleler, yabancı dillerde yazılıp Türkçeye tercüme edilmiş makaleler belirlenmiş ve bunlar sayısal olarak birbirleriyle mukayese edilmiştir. Bu tasnif içerisinde yabancı dillerde yayımlanan makalelerin ne kadarının yabancı ne kadarının da Türk yazarlara ait olduğunu tespit edilmiştir.

¹ Eski tarihli eserlere ulaşmanın ve bu eserlerdeki yayın sayısını tespit etmenin zorluğu sebebiyle sayıların imkanlar nispetinde ulaşılabilen rakamlar olduğunu söylemekte yarar vardır. Bununla birlikte incelenen makale sayısı gündeme alındığında, örneklem bakımından yeterli bir seviyeye ulaştığı ve bu rakamlar üzerinden değerlendirmelerde bulunulabileceği açıktır.

1. Makalelerin Konulara Göre Tasnifi

Grafik 1: Makalelerin Konularına Göre Dağılımı

Yukarıdaki grafikten anlaşılacağı üzere, tefsir ilminin yakın ilişkide bulunduğu pek çok ilim dalı bulunmaktadır. Buna göre, Tefsirin en çok ilişkide bulunduğu ilim dallarının Arap Dili ve Belağatı, Kelam, Hadis ve İslam Hukuku; en az ilişkide bulunduğu ilim dalları ise Sanat, Türk-İslam Edebiyatı ve Ahlak olarak görülmektedir. Yukarıdaki veriler açısından kanaatimizce en çarpıcı husus, ahlaka dair yazılan makale sayısının azlığıdır. Zira Hz. Aişe'nin ifadeleriyle ahlaki Kur'an olan bir peygamberin² ümmeti olarak Kur'an-Ahlak irtibatına bu kadar az değinilmiş olması dikkat çekicidir. Bu irtibatsızlığın bir diğer yansımaları genel olarak ilahiyat fakülteleri bünyesinde de görmek mümkündür. Zira bu hususta, "İlahiyatçılık ve Din Görevliliği Meslek Ahlakı" üzerine doktora çalışması yapan Yaran'ın zikrettiği bazı bilgiler, bu durumu açıkça gözler önüne sermektedir. Örneğin, bizde ez-Zernüci'nin *Ta'limu'l-Mute'allim*'i gibi eski birkaç kitabımız müstesna, meslek ahlakı alanında hiçbir çalışma yapılmamışken; Batılı din adamları ve etikçiler, 1980'li yıllardan beri Batı'da meslek ahlakı oluşturma çabaları içerisinde girmiş, bu alanda onlarca eser vermiş ve Teoloji fakültelerinde 2000 yılından beri de "Ministerial

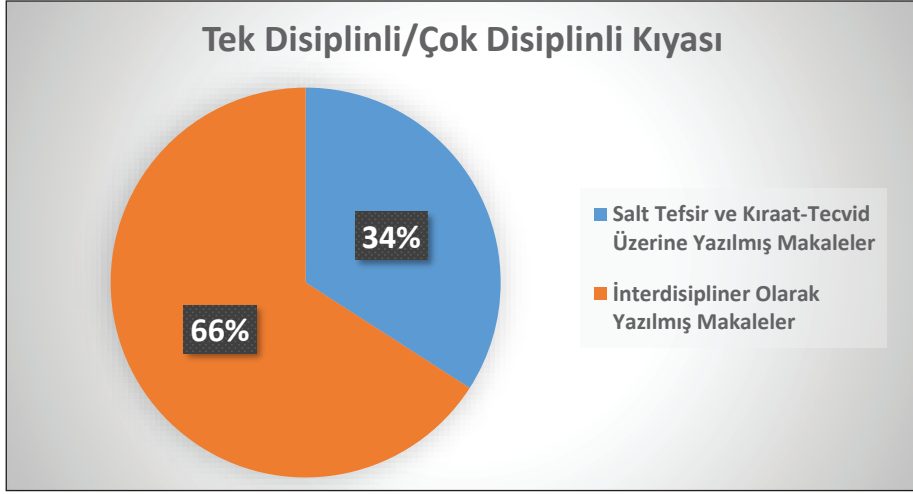
2 Ebü'l-Hasen Muslim b. Haccâc, *Şahîhu Muslim*, (Liechtenstein: Thesaurus Islamicus Foundation, 2000), "Kitâbu Şalâti'l-Musâfirîn ve Kaşrihâ", 18; Suleymân b. Eş'aş Ebü Dâvud, *Sunenu Ebi Dâvud*, (Liechtenstein: Thesaurus Islamicus Foundation, 2000), "Kitâbu't-Tetâvvu", 27.

Ethics (Papaz Ahlakı)” unvanıyla dersler okutmaya başlamıştır.³ Son 15-20 yıldır işletme fakültelerinde dahi meslek ahlakına dair bazı eserler yayınlanırken ilahiyat fakültelerinde bu durumun göz ardı edilmesinden rahatsız olan Yaran, bu problemi dert edindiği için, Profesörlük unvanından sonra ikinci bir doktora tezi yazmış ve tezini “İlahiyatçılık ve Din Görevliliği Meslek Ahlakı” adıyla yayımlamıştır. İlahiyat fakültelerinde ahlaka dair yalnızca “İslam Ahlak Esasları ve Felsefesi” adlı 2 kredilik bir ders okutulduğu, lisansüstü öğrenimde halen “Ahlak” üzerine bir kürsünün bulunmadığı⁴ da göz önünde bulundurulduğunda bu alanda gelişmeye açık alanların oldukça fazla olduğu net bir şekilde görülmektedir. Bu bilgiler tablodaki verilerle karşılaştırılınca ahlaka dair çalışmalara daha fazla ehemmiyet göstermemiz gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Makalelerde ilim dallarının birbirleri ile olan bu ilişkisinden hareketle bir başka hususa daha temas etmekte yarar vardır. Aşağıdaki grafiğe baktığımızda interdisipliner konular üzerine yazılmış makalelerin oranının salt tefsir ve kıraat-tecvid üzerine yazılmış makalelerin oranından çok daha fazla olduğu görülecektir. Dolayısıyla bu ilim dallarını birbirinden ayırmaya çalışmak kanaatimizce mümkün gözükmemektedir. Çünkü en kısa akademik yazın türü olan makalelerde dahi bu denli girift bir ilişkinin olması, böyle bir ayrışmanın bizlere yarardan çok zarar getireceğine işaret etmektedir. Örneğin, Kelam, Tefsir ve Felsefe ile ilişkili bir kavram olan “vahiy” üzerine çalışma yapacak bir akademisyenin, bu kavram ile alakalı yazılmış tüm malumatı en azından taraması, hatta farklı branşlarda yazılanlardan bir kısmını okuması gereklidir. Çünkü yalnızca tefsir üzerine yazılmış malumat okunarak yapılacak bir değerlendirmenin, -meselenin farklı veçheleri görülmediği için- hatalı yahut eksik bilgiler barındırması oldukça muhtemeldir.

³ Cafer Sadık Yaran, *İlahiyatçılık ve Din Görevliliği Meslek Ahlakı*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015), 14; 264; 333.

⁴ Bu eksiklikler de Cafer Sadık Yaran ile yaptığımız görüşmelerde, Yaran tarafından dile getirilen önemli hususlardandır.

Grafik 2: Makalelerin İlim Dalları ile İlişkisi

İslamî ilimlerin birbiri ile olan bu ilişkisi tek yönlü bir ilişki de değildir. Zira bu ilimlerden her biri bir diğerine malzeme sunabilir, bir diğerini kullanabilir. Konumuz özelinde tefsir ilminin kelam ve fıkha malzeme sunduğu ifade edilebilir. Nitekim kimi kaynaklarda bu tarz ifadelere rastlamak mümkündür.⁵ Ancak aynı şekilde tefsirin de kelam ve fıkhi malzeme olarak kullandığını söylemek de mümkündür. Yine bu ilimler, diğer ilimlerden birisinin kapsama alanına giren bir konuda fakat o ilimden bağımsız bir şekilde meselelere de yaklaşabilir. Örneğin el-Ceşşâş, *Ahkāmu'l-Ḳur'ān* adlı eserinde el-Baḳara 2/22 ayetinde geçen ﴿الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فَرَاشًا﴾ ifadesindeki فَرَاش kavramından hareketle, yatakta yatmamaya yemin eden bir kişinin yere yatıp uyuması halinde yeminini bozmuş olup olmayacağını bahis konusu etmektedir. el-Ceşşâş, bu ayette bir müfessirin sunduğu malzemeyi kullanmamış; ayette geçen “فَرَاش” kelimesinden hareketle, ayeti kendi bakış açısı ile yorumlamış ve bu hususta ayetten bir hüküm istinbat etmiştir.⁶ Yine İslam Hukuku’nda kullanılan “المُهَيَّأَة” kavramı da bu hususta güzel

⁵ İlyas Çelebi, "Bekir Topaloğlu: Kur'an ve Kelâm Araştırmalarına Adanmış Bir Ömür", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27 (2004), 19; Mehmet Paçacı - Esra Gözeler, "Tefsir İlimi", *Kur'an ve Hadis İlimleri*, ed. Mehmet Paçacı-İsmail Hakkı Ünal, (Ankara: ANKUZEM, 2006), 12-13.

⁶ Ebü Bekr Ahmed b. ‘Ali er-Râzi el-Ceşşâş, *Ahkāmu'l-Ḳur'ān*, thk. Muḥammed eş-Şâdık Ḳamḥâvî, (Beyrüt Dâru İḥyâ'î't-Turâsî'l-'Arabî, 1412/1992), 1/32.

bir örnektir. Sözlük anlamı “Bir hususta birleşmek/yardımlaşmak”⁷ olan “المُهاياة”, fıkıh literatüründe “menfaatlerin taksimi”,⁸ “Menfaatin periyodik değişimi biçiminde gerçekleşen bölüşüm üzerinde ittifak edilmesi”⁹ gibi anlamlara gelmektedir. Fıkıh âlimlerinden bazıları muhāye’e ile alakalı olarak Kur’an’daki: ﴿قَالَ هَذِهِ نَاقَةٌ لَهَا شِرْبٌ وَلَكُمْ شِرْبُ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ﴾ “Hz. Salih: ‘İşte dişi bir deve! Belirli günlerde onun için de sizin için de bir içme hakkı var’ dedi”¹⁰ ve ﴿وَيَنْبَهُمْ أَنَّ الْمَاءَ قِسْمَةٌ بَيْنَهُمْ كُلُّ شِرْبٍ مُحْتَضَرٌ﴾ “Onlara suyun aralarında taksim edildiğini bildir. Her içişte (sahibi) hazır bulunsun”¹¹ ayetlerini delil olarak göstermektedir.¹² Cüz’i örnekler dışında¹³ muteber tefsir kitaplarının neredeyse hiçbirinde bu hususun yukarıdaki ayetlerle delillendirilmemesi, tefsirin her zaman fıkıh ve kelâma malzeme sunmadığını gösteren önemli bir delildir. Bazı müfessirlerin Hz. İbrahim’in putları kastederek zikrettiği ﴿وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ﴾ “Allah sizi de yaptıklarımızı da yaratandır”¹⁴ ifadelerini Kaderiyye, Mu’tezile ve Cebriyye’ye karşı bir delil olarak yorumlaması, hatta Sa’lebî’nin ve ondan naklen Qurṭubî’nin bu görüşü Hz. Peygamber’e isnad ederek naklettikleri *إِنَّ اللَّهَ خَالِقُ كُلِّ صَانِعٍ وَصَنَعْتَهُ* “Şüphesiz her sanatkârın da onun meydana getirdiği sanat eserinin de yaratıcısı Allah’tır”¹⁵ hadisiyle

7 Muhammed b. Mukerram İbn Manzûr, *Lisānu’l-‘Arab*, (Beyrût: Dāru Şādır, 1414), 1/188.

8 Bedruddîn el-‘Aynî, *el-Bināye fî Şerhi’l-Hidāye*, (Beyrût: Dāru’l-Fikr, 1401/1981), 8/682; Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, (İstanbul: Nesil Yayınları, 1987), 3/46.

9 Muhammed Revvās el-Ḳal’acî, *Fıkıh Lugatı*, çev. Ayhan Ak (İstanbul: Ocak Yayınları, 2012), 337.

10 eş-Şu’arā’ 26/155.

11 el-Ḳamer 54/28.

12 Vehbe Zuḥayli, *el-Fıkhü’l-İslāmiyyi ve Edilletuhu*, (Dimeşk: Daru’l-Fikr, ts.), 6/547. Bazıları ise bunun istihsan delili ile caiz olduğunu ifade etmişlerdir. bk. Burhānuddîn ‘Alî b. Ebî Bekr el-Mergīnānî, *el-Hidāye Şerhu Bidāyeti’l-Mubtedî*, (Pakistan: İdāratu’l-Ḳur’ān ve’l-‘Ulūmi’l-İslāmiyye, 1417), 7/88; el-‘Aynî, *el-Bināye fî Şerhi’l-Hidāye*, 8/682.

13 en-Neseфі, el-Bursevî, el-Ālūsî, ez-Zuḥaylî ve *Ahkāmu’l-Ḳur’ān* yazarı el-Kiyā el-Herrāsî haricinde bu ayetlerin delil olarak kullanıldığına rastlanamamıştır. *Ahkāmu’l-Ḳur’ān* eserlerinde bu konunun incelenmesi fıkıh ve tefsir disiplininin ortak bir ürünü olması hasebiyle normaldir. en-Neseфі, el-Bursevî, el-Ālūsî ve ez-Zuḥaylî ise daha sonra temas edileceği üzere er-Rāzî sonrasında yaşamışlardır ve onların eserlerinde bu konuya temas etmeleri doğal görülebilecek bir husustur.

14 eş-Şaffāt, 37/96.

15 Hadis ufak bir farklılıkla Huzeýfe’den de nakledilmiştir bk. Muhammed b. İsmā’îl el-Buḥārî, *Ḥalku Ef’āli’l-‘İbād ve’r-Raddu ‘ale’l-Cehmiyye ve Aşhābi’t-Ta’fîl*, thk. Fehd b. Suleymān el-Fuheyd, (Dimeşk: Dāru Aṭlasi’l-Ḥaḍrā’, 1425/2005), 1/259.

desteklemeleri¹⁶ ise tefsirin kelimeleri malzeme olarak kullandığını gösteren örneklerden biridir. Yine Mâturîdî'nin 'Ankebût suresi 2. ayette geçen (أَحْسِبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ) ifadesini tefsiri de bu hususta güzel bir örnektir:

“Allah'tan gelen her anlama talebi (استفهام), her haber talebi (استخبار) ve her soru (سؤال) takrîr (onaylama) şeklinde tefsir edilir. Zira Allah, o bilgiden hakkıyla haberdardır ve onu hakkıyla bilendir, O'ndan anlama ve haber talebi gelmez. Çünkü hakiki manada bir anlama ve haber talebi ancak ve ancak işlerden haberdar olmayan kişiden sadır olur. (Böylece o kişi) mevzuyu bilmek için (bir başkasından) anlama ve haber talep eder. Yüce Allah ise kendisine bir şeyin gizli kalmasından münezzehtir. Bundan dolayı ifade takrir (onaylama) ve icab (doğrulama) üzeredir. Akabinde (أَحْسِبَ النَّاسُ) ayeti, şu iki vecihten biri üzere tefsir edilir: 1- İnsanlar muhakkak [iman ettik deyip büyük bir imtihana tabi tutulmadan salıverileceklerini]¹⁷ sanıyorlar 2- İnsanlar iman ettik deyip büyük bir imtihana tabi tutulmadan salıverileceklerini sanmasınlar!”¹⁸ Örneklerde de izah etmeye çalıştığımız gibi, İslamî ilimlerin birinin bir diğerine malzeme sunması tek yönlü bir etkileşim değildir. İslamî ilimlerin her biri bir diğerine malzeme sunar, yine her biri bir diğerini malzeme olarak kullanabilir. Yahut her biri yekdiğerinin usul ve anlayışını gündeme almaksızın kendi ilim dalı içerisinde meseleye farklı bir perspektiften bakabilir ve böyle bir etkileşim son derece tabiidir.

Kur'an üzerine yazılmış makalelerin pek çok ortak alana hitap etmesi, kanaatimizce İslamî ilimlerin birbirinden ayrılamaz bütüncül bir yapıya sahip olduğuna dair önemli bir argümandır. Nitekim İslami ilimlerin usul ve tarihine dair kitaplar incelendiğinde hemen her ilim dalının yekdiğerini bilmeyi de önemseydiği, hatta şart koştuğu;¹⁹ nasih-mensuh, muhkem-müteşabih, rivayet-

¹⁶ Ebü İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî, *el-Kesf ve'l-Beyân 'an Tefsiri'l-Kur'an*, thk. Hâlid b. Muhammed el-Vezinânî-Sâ'id b. Sa'id es-Şâ'idî, (Cidde: Dâru't-Tefsîr, 1436/2015), 22/365; Ebü 'Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'an*, thk. Hişâm Semîr el-Buhârî, (Riyâd: Dâru 'Âlemi'l-Kutub, 1423/2003), 15/96.

¹⁷ Köşeli paranteze alınan kısım tefsirde yer almamaktadır. Ancak Maturidî'nin yorumunu daha iyi aktarabilmek için onun tefsirine göre bir mana verilmek suretiyle pasaja tarafımızdan eklenmiştir.

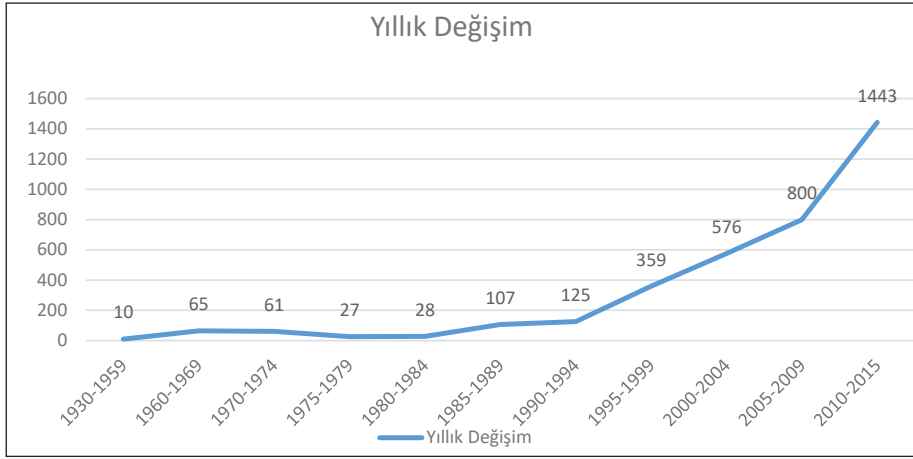
¹⁸ Ebü Mañşûr Muhammed b. Muhammed el-Mâturîdî, *Te'vilâtu'l-Kur'an*, thk. Ali Haydar Ulusoy, (İstanbul: Mizan Yayınevi, 2007), 11/93.

¹⁹ 'Ali b. Muhammed El-Pezdevî, *Kenzu'l-Vuşûl ilâ Ma'rifeti'l-Uşûl*, thk. Said Bektaş, (Medîne Dâru'l-Beşâ'iri'l-İslâmiyye, 1403/1983), 615-621; 'İmâduddîn Ebî'l-Hasen Kâdî

lerin muarazası durumunda yapılacaklar (bilhassa rivayet tefsirleri göz önünde bulundurulduğunda) gibi pek çok mevzunun her ilim dalında kendine bir yer edindiği; bir ilim dalında âlim olan pek çok şahsın yüksek ihtimalle diğer bir ilim dalında da söz sahibi olduğu görülmektedir. Bu örneklerden hareketle, günümüzde bilginin sınırlarının genişlemesi mesnet alınarak, İslamî ilimlerin ayrıştırılması yoluna gitmektense; birbirinden ayrılamayacak derecede girift bir nitelik arz eden bu ilimlerin hepsinin geleneğe uygun olarak asgarî seviyede bilinmesi ve bu alanlardan bir tanesinde uzmanlaşılmasının bizlere daha fazla fayda sağlayacağını düşünmekteyiz. Nitekim Muhammed Âbid el-Ca'birî de İslami ilimlerin duvarsız, çitsiz, boş bir araziye kurulmuş, birbirinden bağımsız çadırlar gibi olmadığını; bilakis, bunların birbiriyle bağlantılı ve iç içe olan bir köşkün odaları gibi olduklarını ifade etmiş ve aynı hususa güzel bir teşbihle işarete bulunmuştur.²⁰

2. Makalelerin Yıllara Göre Tasnifi

Kur'an üzerine yazılan makalelerin yıllara göre gösterdiği değişimi aşağıdaki grafikte görmek mümkündür.

Grafik 3: Makalelerin Yıllara Göre Dağılımı

'Abdulcebbâr, *Şerhu'l-Uşûli'l-Hamse*, nşr. İlyas Çelebi (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2013), 2/488-489; Muhyiddin Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Suleymân el-Kâfiyeci, *Kitâbu't-Teysir fî Kavâ'idî 'İlmi't-Tefsîr*, thk. İsmail Cerrahoğlu, nşr. İsmail Cerrahoğlu (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1989), 10-12; Ahmed b. Muştafâ Taşköprizâde, *Miftâhu's-Se'ade ve Mişbâhu's-Siyâde fî Mevdû'âti'l-'Ulûm*, (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1405/1985), 2/341.

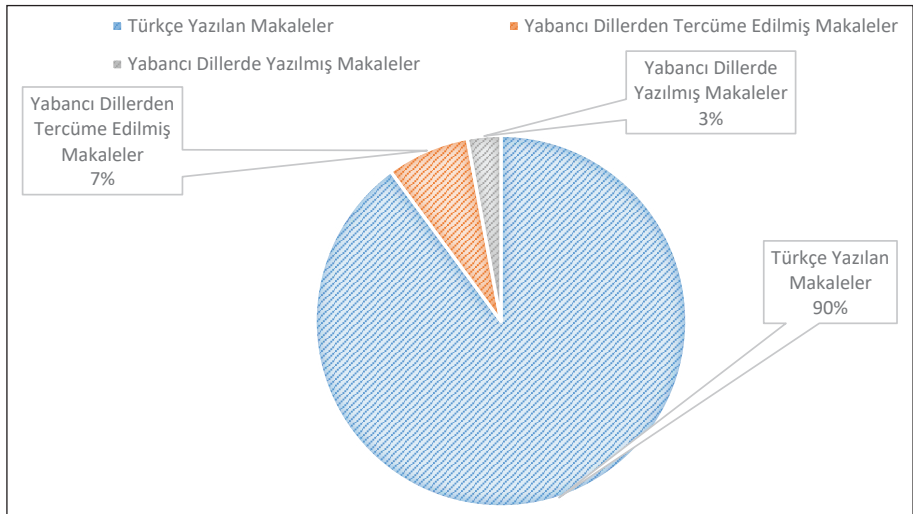
²⁰ Muhammed 'Âbid el-Ca'birî, *Arap-İslam Aklının Oluşumu*, çev. İbrahim Akbaba (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2001), 8.

346 • TÜRKİYE’DE KUR’AN ÜZERİNE YAZILMIŞ MAKALELERİN SAYISAL OLARAK İNCELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ (1930-2015)

Grafiğe bakıldığında 1960 yılına kadar Kur’an ile alakalı yalnızca 10 makale tespit edildiği görülecektir. 1960-1975 yılları arasında yakın verilere rastlanırken 1975’ten 1985’e kadar makale sayısında ciddi bir azalma gözlemlenmektedir. Bu durum, Türkiye’nin geçirdiği tarihsel süreçle izah edilebilirse de İsam’ın veri tabanında bu yıllara ait verilerin eksik olmasının daha büyük bir payı olsa gerektir. 1985 yılından itibaren grafik ciddi bir yükseliş göstermektedir. Son yıllarda ise üniversitelerin sayısının ve buna bağlı olarak ilahiyat branşında istihdam edilen akademisyen sayısının artması, makale sayılarının ciddi bir artış göstermesini beraberinde getirmiştir. Yine maliyet açısından külfetli bir yayıncılık olan basılı dergicilikten online dergiciliğe geçilmesi ve dergi sayısının yükselmesi de makalelerdeki sayının artışını tetikleyen bir diğer unsur olsa gerektir. Nitekim yalnızca 2015 yılı içerisinde 567 makale yayımlandığı ve bu sayının toplam yayının yaklaşık %16’sına tekabül ettiği göz önünde bulundurulduğunda zikrettiğimiz hususların haklılık payı ortaya çıkmaktadır.

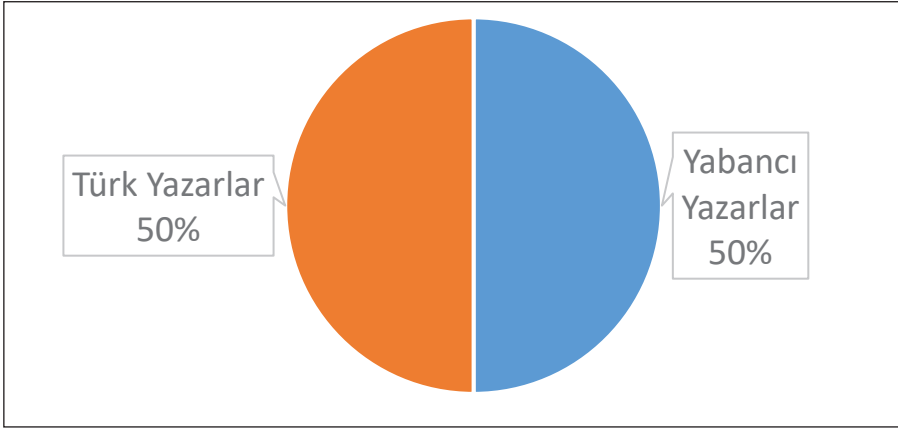
3. Makalelerin Dillere Göre Tasnifi

Bu başlıkta makaleler; “Türkçe Olarak Yazılmış Makaleler”, “Yabancı Dillerden Tercüme Edilmiş Makaleler”, “Yabancı Dillerde Yayınlanmış Makaleler” olmak üzere üçlü bir tasnife tabi tutulmuştur.

Grafik 4: Makalelerin Dillere Göre Dağılımı

Grafikte de görüleceği gibi yayınlarımızın çoğunluğu Türkçe yayınlanmıştır. Yayınlar içerisinde tercüme makalelerin oranı tatminkâr olarak nitelenebilir. Ancak 3601 makalenin yalnızca 106'sının yabancı dillerde yazıldığı göz önüne alındığında, yabancı dillerde yapılan yayın sayısının oldukça az olduğu anlaşılmaktadır. Üstelik bu makalelerin 53 tanesinin yabancı uyruklu yazarlar tarafından hazırlanmış olması kanaatimizi destekler mahiyettedir. Son yıllarda yabancı uyruklu yazarların makale yayınlarında ciddi oranda bir artış gözlemlendiğini söylemekte yarar vardır. Bunda Suriye'de, Irak'ta yaşanan savaşlar dolayısıyla ülkemize göç etmiş akademisyenlerin üniversitelerde istihdam edilmesinin ve yayınlar yapmasının önemli bir etken olduğu düşünülebilir.

Grafik 5: Makalelerin Yazarlara Göre Dağılımı

Yabancı dildeki yayın azlığının belli başlı sebepleri hakkındaki genel mü-talaamız şöyledir:

- a) Türkiye'de yabancı dilde yayın yapabilecek seviyede bir dil eğitimi kolay kolay alınamamaktadır. Kanaatimizce bu eğitimin alınamamasının başat nedeni ise akademik yeterlik için tabi tutduğumuz dil sınavlarının, yalnızca okuma-anlama becerisini geliştirmeye yönelik sınavlar olmasıdır. Yabancı dilde yayın yapan akademisyenlerimizin çoğunun yurtdışında eğitim almış olması da kanaatimizi destekler mahiyettedir.
- b) İster Arapça ister başka dillerdeki yayınlarda, yurtdışı kaynaklardan ziyade salt yurtiçi yayınlara müracaat edilmektedir. Hâlbuki bir akademisyenin hem yurtdışı hem de yurtiçi yayınları takip etmesi oldukça önemli bir husustur.

- c) Akademisyenlerimiz yabancı dilde yayın yapmaya vakit bulamamaktadır. Üniversitelerimizdeki akademisyenlerin de dünyadaki diğer üniversitelerde olduğu gibi yayın yapma zorunluluğu bulunmaktadır. Lâkin bir makalede yer alan bilgiye göre, Türkiye'deki akademisyenler yaklaşık 30-40 saat derse girerken Batı'da bu rakam 6 ila 8 saat civarında seyretmektedir.²¹ Dolayısıyla akademisyenlerimizin daha zor bir ameliye olan yabancı dilde yayın yapmakla vakit kaybetmektense Türkçe bir makale yazmayı yeğliyor olmaları muhtemeldir.

Bu sorunların çözümü için gerekli adımlar atıldığında yabancı dillerdeki yayınlar da artacaktır.

4. Türkiye'de Kur'an Üzerine Yazılmış Makaleler Hakkında Genel Bazı Mülahazalar

Makalede yapılan tasnif dışında, makaleler incelenirken dikkat çekici bazı hususlarla da karşılaşmıştır. Bunları şu dört başlık altında zikretmek mümkündür:

- Bu çalışmada tespit edilen yayınlar içerisinde, sayısal olarak tekrar eden fakat içerisinde orijinal hiçbir fikir serdedilmeyen/çok az orijinaliteye sahip bazı makaleler yer almaktadır. Bu husus, yayın kalitemizin iyileştirilmesi için acilen adımlar atılması gerektiğini açıkça göstermektedir.
- Bazı makalelerde yazarlar, daha önceki bir yazısına atıf yapmadan blok alıntılar yapabilmektedir. Hâlbuki Batılı bir yazar, kendi kitabına bile atıfta bulunurken, yayıncı kuruluştan izin almakta, (telif hakkını elinde bulundurmasından ötürü olsa gerek) kendisine izin verilmesi sebebiyle yayıncı kuruluşa teşekkür yazısı yayınlamaktadır.²²
- Makalelerin bir kısmı bazen iki farklı dergide, bazen de biri sempozyum bildirisi diğeri akademik dergi olmak üzere aynı haliyle iki defa basılmaktadır. Bu işlem; akademik puantaja dâhil edilmediği sürece, durumun herhangi bir problem teşkil etmeyeceği inancından ya da tebliğ basımının gecikmesiyle akademik unvanlara yapılacak başvurular-

²¹ Mustafa Köylü, "Türkiye'de Yüksek Din Öğretimi", *OMÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 35 (2013), 25-26.

²² Jane Dammen McAuliffe, "Christians in the Qur'an and Tafsir", *Muslim Perceptions of Other Religions*, ed. Jacques Waardenburg, (New York: Oxford University Press, 1999), 116.

da ihtiyaç duyulan puana ulaşmak gibi bazı sebeplerden kaynaklanıyor olabilir.

- Bazı makaleler, Türkçeye çevrilip çevrilmediği araştırılmadan ve yeniden tercüme gerektirecek bir mazeret olmaksızın birçok kez tercüme edilmiş görünmektedir. Burada çevirilerin birbirinden habersiz olarak aynı dönemde yapıldığını düşündüren örneklere de aralarında yıllarca fark bulunan çalışmalara da rastlamak mümkündür.

Bu dört maddede zikredilen hususlar, ilk etapta çok da önemi olmayan konular izlenimi uyandırsa da üzerinde düşünüldüğünde ne kadar ciddi problemleri haiz oldukları açığa çıkacaktır. Zira intihalle alakalı önemli bilgiler veren www.plagiarism.org adlı sitede şu hususlar intihal kapsamına dâhil edilmektedir:

- Mahir muktebis tarzı intihal (Resourceful Citer): Yazar, kullandığı kaynakların tamamına atıflarda bulunur, metni kendi ifade kalıplarına döker, atıfla alakalı tüm kurallara uyar lakin ortada orijinal hiçbir çalışma yoktur.²³
- Kendinden aşırımcı tarzda intihal (Self-stealer): Yazar, (dipnot göstermeksizin) orijinallik beklentisi ile ilgili pek çok akademik enstitü tarafından benimsenen yönergeleri ihlal ederek, kendisine ait daha önceki bir çalışmadan cömertçe “ödünç alır”.

TÜBİTAK’ın yayınladığı “Bilimsel Dergilere Gönderilen Makalelerde Dikkat Edilmesi Gereken Noktalar” adlı broşürde ise “Aynı araştırma sonuçlarını birden fazla dergiye yayım için göndermek veya yayımlamak” anlamına gelen duplikasyonun (duplication) etik ihlali kapsamında değerlendirildiği dikkat çekmektedir.²⁴

Tüm bu bilgiler bir arada düşünüldüğünde bazı yayınlarımızın ciddi sorunlar içerdiğini söylemekte yarar vardır. Bu problemlerin giderilmesi için çaba sarf edilmesi, akademik çalışmalara yeni başlayacakların da intihal kuralları hususunda ciddi şekilde bilgilendirilmesi gereklidir. İtiraz kabilinden

²³ Plagiarism (PLA), "types_of_plagiarism" (5 Mayıs 2016); Nazan Özenç Uçak - Hatice Gülşen Birinci, "Bilimsel Etik ve İntihal", *Türk Kütüphaneciliği* 2/22 (2008), 191. Bu ve diğer intihal türleri hakkında detaylı bilgi için ayrıca bk. Melih Boydak, "Araştırma ve Yayın Etiği", *Bilim Etiği*, ed. Nurhan Atasoy vd., (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 2011), 15-42.

²⁴ Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK), "broşur" (5 Mayıs 2016); Uçak - Birinci, "Bilimsel Etik ve İntihal", 189.

“üniversite sisteminin Türkiye’ye Batı’dan entegre edilmiş bir sistem olduğu, bu sebeple İslami bilgi anlayışı ile Batı’nın bilgi anlayışının örtüşmediği, bizde orijinal şeyler söylemenin çoğu zaman olumsuz sonuçlar doğurduğu, yeni bid’atlerin türemesine yol açtığı” söylenebilirse de geleneksel yazın türlerimizde dikkatlice bakıldığında sürekli bir orijinalite arandığı, yeni şeyler söyleme gerekliliğinin hissedildiği görülecektir. Bunun bariz bir örneğini, tefsir literatürünün tarihi seyrinde de görmek mümkündür. İlk başta, tefsir rivayetlerini toplamayla başlayan yazın faaliyetleri, farklı görüşler serdetme ve daha fazla bilgi verme isteğinin de etkisiyle İsrailiyyat malzemesinin Kur’an tefsirinde kullanımını doğurmuştur. İsrailiyyatın tefsir kaynaklarını haddinden fazla kabarcıklaştırması sonucunda tekrar tefsir malzemesinin azaldığı ve rivayetlerin sıhhatlerinin önemsendiği bir tefsir yazıcılığına dönülmüştür. Ardından yenilik, diğer din müntesipleriyle girilen diyalogların da etkisiyle Kur’an’ın her bir kelimesinin o şekilde kullanılmasının bir sebebe mebni olduğunu savunan i‘câz görüşü revaç bulmuş ve tefsir yazıcılığı, edebî ve fikri açıdan Kur’an’ın mucizeliğini ele alan dirayet tefsir yazıcılığına evrilmiştir. Bu alanda da yetkin eserlerin verilmesini müteakip yenilik arayışları âlimleri fıkıh, kelam, hadis gibi ilimlerin yanında, fizik, astronomi gibi bazı ilimlerin de tefsir malzemesi içerisine dâhil edilmesine götürmüştür. Dolayısıyla er-Râzî’nin kendi döneminin gereği olarak bu ilimleri tefsirine dâhil etmesinden ötürü günümüzde “İçerisinde tefsirden başka her şey mevcut” şeklinde eleştiriye tabi tutulması²⁵ kanaatimizce er-Râzî’ye yapılan bir haksızlıktır. Birbirinden keskin sınırlarla ayırmayacağımız bu süreç er-Râzî sonrasında da devam edegelmiştir. Te’lif kitaplar, tehafütler, reddiyeler, şerh ve haşiyeler yardımıyla âlimler bir konu hakkında kendilerinden önce yazılmış malumatı enikonu incelemiş ve günümüzde analiz-sentez ismiyle maruf sistemi en güzel şekliyle uygulamaya koymuşlardır. Şayet “Arap dilini yeniden mi ihdas edelim? Arap Dili değişmez ki? Yeni bir hadis metni ortaya koyamayız ki?” gibi bazı sorular akla geliyorsa, bu hususta da geleneğimizin orijinalite içeren uygulamaları fazlasıyla mevcuttur. Örneğin Arap dili, hadis gibi bazı ilimlerde orijinalite, bazen yazın türünün bazı açılardan değiştirilmesi yoluyla temin edilebilir. Nitekim İbn Rüşd, Arap Dili üzerine *ed-Đarūrī ft Şinā‘ati’n-Nahv* isimli bir kitap yazmış ve bu kitapta Arap dilini yeniden ihdas etmese de kitabını mantık ilmi çerçevesinde bir tas-

²⁵ Ebü Hayyân Endelüsî, *Bahrü'l-Muhît*, thk. Şıdkî Muhammed Cemîl, (Beyrüt: Dâru'l-Fıkr 1420), 1/547; Hâcî Hâlife Muştafâ b. ‘Abdillâh Kâtib Çelebî, *Keşfü’z-Zunûn ‘an Esâmi’l-Kutub ve’l-Funûn*, (Beyrüt: Dâru'l-İhyâ’i’t-Turâsî'l-‘Arabî, ts.), 1/431; Muhammed Hüseyn Zehabî, *et-Tefsîr ve’l-Mufessirûn* (Kâhira: Mektebetu Vehbe, ts.), 1/210.

nife tabi tutarak ayrı bir özgünlük yakalamıştır.²⁶ Yine İbn 'Asākır, te'lif ettiği *el-Erbe'ūnu'l-Buldāniyye* yahut *Kitābu'l-Erbe'tn 'an Erbe'tn min Erbe'tn li Erbe'tn fī Erbe'tn* adlı eseriyle standart bir erbe'ün oluşturmak yerine (ki aynı müellife ait böyle erbe'ünler da vardır) her biri ayrı beldeye müntesip 40 ayrı şeyhin, 40 ayrı sahabiden merfu şekilde naklettiği 40 farklı konudaki hadisi derleyip bir *Erbe'ün* oluşturmuş ve oldukça orijinal olduğunu söyleyebileceğimiz bir telifte imza atmıştır.²⁷ Günümüzde Batıda fazlasıyla önemsenen bu orijinalite meselesi, bizim geleneğimizde aynı şekilde önemsenen bir ameliye olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden yayınlarımızda özgünlük meselesi üzerinde son derece titizlikle durmamız gerekmektedir.

Sonuç

Türkiye'de Kur'an üzerine yazılmış makaleler, İslamî ilimlerin birbirinden ayrılamaz yapısını bu araştırmayla bir kez daha gözler önüne sermiştir. Böylelikle tefsirin yalnızca fıkıh ve kelama malzeme sunan bir ilim olmadığı sayısal veriler yardımıyla ortaya konmuştur.

Makalelerin yıllara göre tasnifi neticesinde son yıllarda Kur'an üzerine yazılmış makale sayısının arttığı gözlenmiştir. Hatta son 6 senede bir önceki 5 senenin neredeyse iki katına yakın yayın yapılmıştır. Bunda, Türkiye'nin dört bir yanına açılan üniversitelerde yayımlanan ilahiyat fakültesi dergilerinin ve artan akademisyen sayısının payı büyüktür.

Yabancı dillerde yapılan yayın sayısı oldukça azdır. Yabancı dilde yayın yapabilecek seviyede dil eğitimi almış bireylere ve yabancı dilde yazılmış makale sayılarının artırılmasına şiddetle ihtiyaç vardır. Yabancı dilde yapılan yayınların, yurtdışı kaynaklı dergilerde yayımlanmış olma ihtimali yüksek olsa da ülkemizde bu tür yayınların artırılması akademik camiaya ve dergilerin alacağı atf sayısına önemli katkılar sağlayacaktır.

Yaptığımız bazı yayınlarda intihal kuralları ile alakalı problemler göze çarpmaktadır. Bu problemlerin giderilmesi için çaba sarf edilmesi, akademik çalışmalara yeni başlayacakların da intihal kuralları hususunda ciddi şekilde bilgilendirilmesi gereklidir.

²⁶ Kitabın mantık ilkeleri çerçevesinde kaleme alınması hususunda bk. Maḥmūd Aḥmed es-Seyyid, "İbn Ruşd ve 'd-Ḍarūrī fī Şinā'ati'n-Naḥv", *Mecelletu Mecme'u'l-Luḡati'l-'Arabiyye bi Dimeşk* 84/3 (Receb 1340/Temmuz 2009), 625.

²⁷ Ebū 'Abdillāh b. Ca'fer el-Kettānī, *er-Risāletu'l-Mustaṭrafe li Beyāni Meşhūri Kutubi's-Sunneti'l-Muşerrafe*, çev. Yusuf Özbek (İstanbul: İz Yayıncılık, 1994), 195.

Teşekkür: Yazının ortaya çıkmasında emeği bulunan Prof. Dr. Mehmet Akif Koç'a, Prof. Dr. Andrew Rippin'e (ö. 2016), Prof. Dr. Abdullah Saeed'e ve Melbourne Üniversitesine teşekkürü bir borç bilirim.

Kaynaklar/References

- Boydak, Melih. "Araştırma ve Yayın Etiği". *Bilim Etiği*. 15-42. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 2011.
- Çelebi, İlyas. "Bekir Topaloğlu: Kur'an ve Kelâm Araştırmalarına Adanmış Bir Ömür". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27 (2004), 5-24.
- Ebû Dâvud, Suleymân b. Eş'as. *Sunenu Ebî Dâvud*. 2 Cilt. Liechtenstein: Thesaurus Islamicus Foundation, 2000.
- el-'Aynî, Bedruddîn. *el-Bināye fî Şerhi'l-Hidāye*. Beyrüt: Dâru'l-Fikr, 1401/1981.
- el-Buhārî, Muḥammed b. İsmâ'îl. *Halku Ef'âli'l-'İbād ve'r-Raddu 'ale'l-Cehmiyye ve Aşhâbi't-Ta'îl*. thk. Fehd b. Suleymân el-Fuheyd, 2. Dimeşk: Dâru Aṭlasi'l-Ḥaḍrâ', 1425/2005.
- el-Ca'birî, Muḥammed 'Ābid. *Arap-İslam Aklının Oluşumu*. çev. İbrahim Akbaba. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2001.
- el-Ceşşās, Ebû Bekr Aḥmed b. 'Alî er-Rāzî. *Ahkāmu'l-Ḳur'ān*. thk. Muḥammed eş-Şâdık Ḳamḥāvî, 5. Beyrüt Dâru İḥyâ'i't-Turâsi'l-'Arabî, 1412/1992.
- el-Kâfiyeci, Muḥyiddîn Ebû 'Abdillāh Muḥammed b. Suleymân. *Kitābu't-Teysîr fî Kavā'idî 'İlmi't-Tefsîr*. thk. İsmail Cerrahoğlu, nşr. İsmail Cerrahoğlu. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1989.
- el-Ḳal'acî, Muḥammed Revvās. *Fıkıh Lugatı*. çev. Ayhan Ak. İstanbul: Ocak Yayınları, 2012.
- el-Kettānî, Ebû 'Abdillāh b. Ca'fer. *er-Risāletu'l-Mustaṭrafe li Beyāni Meşhûri Kutubi's-Sunneti'l-Muşerrefe*. çev. Yusuf Özbek. İstanbul: İz Yayıncılık, 1994.
- el-Ḳurtubî, Ebû 'Abdillāh Muḥammed b. Aḥmed b. Ebî Bekr b. Ferḥ. *el-Cāmi'u li Ahkāmî'l-Ḳur'ān*. thk. Hişām Semîr el-Buhārî, 20. Riyâd: Dâru 'Alemlî'l-Kutub, 1423/2003.
- el-Mâtürîdî, Ebû Manşûr Muḥammed b. Muḥammed. *Te'vîlâtü'l-Ḳur'ān*. thk. Ali Haydar Ulu-soy, İstanbul: Mizan Yayınevi, 2007.
- el-Merğînānî, Burhānuddîn 'Alî b. Ebî Bekr. *el-Hidāye Şerḥu Bidāyeti'l-Mubtedî*. 4. Pakistan: İdāratu'l-Ḳur'ān ve'l-'Ulūmi'l-İslāmiyye, 1417.
- el-Pezdevî, 'Alî b. Muḥammed. *Kenzu'l-Vuşûl ilâ Ma'rifeti'l-Uşûl*. thk. Said Bektaş, Medine Dâru'l-Beşā'iri'l-İslāmiyye, 1403/1983.
- Endelüsî, Ebû Ḥayyān. *Baḥru'l-Muḥîṭ*. thk. Şıdkî Muḥammed Cemîl, Beyrüt: Dâru'l-Fikr 1420.
- es-Sa'lebî, Ebû İshâk Aḥmed b. Muḥammed b. İbrāhîm *el-Kesf ve'l-Beyān 'an Tefsîri'l-Ḳur'ān*. thk. Ḥālid b. Muḥammed el-Vezînānî - Sā'id b. Sa'id eş-Şā'idî, 32. Cidde: Dâru't-Tefsîr, 1436/2015.
- es-Seyyid, Maḥmūd Aḥmed. "İbn Ruşd ve'd-Ḍarūrî fî Şinā'ati'n-Nahv". *Mecelletu Mecme'u'l-Luğati'l-'Arabiyye bi Dimeşk* 84/3 (Receb 1340/Temmuz 2009), 621-640.
- İbn Manzûr, Muḥammed b. Mukerram. *Lisānu'l-'Arab*. 15. Beyrüt: Dâru Şādır, 1414.

- Kāfī ‘Abdulcebbar, ‘Imāduddīn Ebr’l-Hasen. *Şerhu’l-Uşūli’l-Ḥamse*. nşr. İlyas Çelebi. 2. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2013.
- Karaman, Hayreddin. *Mukayeseli İslam Hukuku*. İstanbul: Nesil Yayınları, 1987.
- Kātib Çelebī, Hācī Ḥalīfe Muştafā b. ‘Abdillāh. *Keşfu’z-Zunūn ‘an Esāmi’l-Kutub ve’l-Funūn*. 2. Beyrūt: Dāru’l-İhyā’i’t-Turāsi’l-‘Arabī, ts.
- Köylü, Mustafa. "Türkiye’de Yüksek Din Öğretimi". *OMÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 35 (2013), 21-44.
- McAuliffe, Jane Dammen. "Christians in the Qur’ān and Tafsīr". *Muslim Perceptions of Other Religions*. 106-121. New York: Oxford University Press, 1999.
- Muslim b. Haccāc, Ebū’l-Hasen. *Şaḥīḥu Muslim*. 2 Cilt. Liechtenstein: Thesaurus Islamicus Foundation, 2000.
- Paçacı, Mehmet - Esra Gözeler. "Tefsir İlmi". *Kur’an ve Hadis İlimleri*. 1-20. Ankara: ANKU-ZEM, 2006.
- PLA, Plagiarism."types_of_plagiarism". 5 Mayıs 2016. http://www.plagiarism.org/assets/downloads/types_of_plagiarism.doc
- Taşköprizāde, Aḥmed b. Muştafā. *Miftāḥu’s-Se’āde ve Mişbāḥu’s-Siyāde fī Mevdū’āti’l-‘Ulūm*. 3. Beyrūt: Dāru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 1405/1985.
- TÜBİTAK, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu."brosur". 5 Mayıs 2016. <http://journals.tubitak.gov.tr/genel/brosur.pdf>
- Uçak, Nazan Özenç - Hatice Gülşen Birinci. "Bilimsel Etik ve İntihal". *Türk Kütüphaneciliği* 2/22 (2008), 187-204.
- Yaran, Cafer Sadık. *İlahiyatçılık ve Din Görevliliği Meslek Ahlakı*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015.
- Zehebī, Muḥammed Ḥuseyin. *et-Tefsīr ve’l-Mufessirūn* Ḳāhira: Mektebetu Vehbe, ts.
- Zuḥayli, Vehbe. *el-Fıḫhu’l-İslāmiyyi ve Edilletuhu*. Dımeşk: Daru’l-Fikr, ts.

